

prepriča bravca, da pisec ni štedil dela in truda; poleg knjig, ki jih je Župančič sam izdal ali pri njih sodeloval, so vpoštevane in citirane pesmi, ki jih ni sprejel v nobeno svojih zbirk, zabeleženo je vse, kar je kdo kje zapisal o Župančiču in njegovemu delu pomembnega in nepomembnega...» (LZ 1928, 632.)

Martin Jevnikar
Trst

Ocene in poročila

Celjski grofje v slovenski dramatiki

Bruno Hartman: Celjski grofje v slovenski dramatiki. Slovenska matica, Ljubljana 1977. 156 str.

Snov o celjskih grofih je slovenskim dramatikom ponujala izvorni, domači motiv za dramsko oblikovanje. Motiv ljubezni, ki postane zaradi družbeno neenakega izvora zaljubljenecv žrtev politike, je obdelan v številnih delih svetovne književnosti. Motiv je posebno uporaben v dramatiki, saj predstavlja tipično in zato človeško pomembno situacijo, poleg tega pa vsebuje temeljne elemente dramatičnosti že v predliterarnem stanju. Hkrati stranski in obrobni motivi razgrinjajo dialektiko zgodovinskega razvoja ob propadanju starega reda in dviganju nove družbene sile. Tako dobivajo liki in junaki v literarnih obdelavah simbolične razsežnosti ali se vsaj ponujajo kot simbolične sestavine. Gotovo so dramska dela s tem motivom vredna vsestranske znanstvene obravnave. Dejstvo, da se je ta motiv z vsemi idejnimi razsežnostmi pojavil v slovenskem leposlovju sredi XIX. stoletja in bil intenzivno prisoten v prvi tretjini XX. stoletja, ko je pri Slovencih prihajalo do večjih družbenih premen in prizadevanj za enovito družbenopolitično skupnost, pa literarnemu zgodovinarju začuje metodološka izhodišča.

Zato Bruno Hartman v uvodu k svoji razpravi utemeljeno izbere tisto metodološko izhodišče, ki književnost opazuje v njeni odvisnosti in povezanosti s časom in z ljudmi. Za preučevanje dramatike in takem odnosu se avtorju kaže najprimernejša sociološka metoda. Naloga je obsežna, saj zaradi šibke tradicije sociologije književnosti pri nas zahteva od raziskovalca preverjanje in interpretiranje gradiva iz pol drugega stoletja. Že količinske zahteve

gradiva samega kažejo, da se bo morala metoda prilagajati predmetu raziskave in se v določeni meri zadovoljevati z dosedanjimi ugotovitvami literarne zgodovine. Enako si mora omejiti raziskavo gradiva le na najznačilnejša in morda najzanimivejša vprašanja. Avtor se je tega zavedal. Pri ugotavljanju deleža in vloge Celjskih v slovenski dramatiki v celoti se omejuje na raziskavo nacionalnega, socialnega in estetskega okvira. Te tri poteze se avtorju kažejo kot določitelji dramatike o celjskih grofih glede na njen nastanek, njeno vlogo v razvoju slovenskega naroda, na socialni izvor in socialno namembnost ter estetsko vrednost. Tako je že vnaprej zarisana shema vzorca te dramatike: ugotavljati nacionalno idejnost v njej in ji poiskati vzporednice v sočasnem političnem oziroma zgodovinskem razvoju slovenskega naroda. Kot rezultat pričakuje avtor ugotovitve, kako so Slovenci nacionalno idejo v tej dramatiki sprejemali ali zavračali in kako se je njihov odnos do nje reflektiral v njihovih splošnih nazorih o lastnem nacionalnem in državnem položaju.

Avtor išče najprej predliterarna tla motiva Veronike Deseniške, ki je postal poglaviti motiv vsem obdelavam od ustnega izročila naprej. Zanimive in dragocene so njegove ugotovitve in ponovni premisleki o vzajemnih vplivih omenjenega motiva. Osvetlil je doslej premalo poznano sorodnost snovi o poslednjih Celjskih v bavarsko različico o Agnes Bernauer iz XV. stoletja, ki je doživela literarno obdelavo v obdobju nemškega viharništva ter s portugalsko Ines de Castro iz XIV. stoletja, prvič obdelano v renesančni epiki. Snovi o nesrečnicah Ines, Agnes in Veroniki so nastale iz podobnih političnih in družbenih struktur poznega srednjega veka. Motiv Veronike pa se je pri Slovencih pojavil

šele sredi XIX. stoletja in se najglasneje uveljavil v prvi tretjini XX. stoletja, kar samo po sebi usmerja raziskovalca v iskanje iztočnic v družbenih spremembah. Tako je avtor literarno obravnavo dobro naslonil na situacijo, ko je meščanstvo rušilo absolutistični monarhistično-fevdalni sistem, ko se je posameznik potegoval za svoje pravice nasproti državi, za naravne pravice proti omejitvam, ki jih je vsilila oblast vladajočega fevdalnega reda. V tej situaciji je mogla biti Veronika le tragična junakinja, simbol osebne svobode in pravice, da človek živi po svoji človeški danosti. To naj bi utemeljevalo tudi njeno nedejavnost, pasivnost, nevključenost v dramatično dogajanje.

Ob motivu Veronike Deseniške opazuje avtor tudi drugi snovni kompleks, iz katerega se je razvil komični motiv Mlinarjevega Janeza, torej motiv o prelisičenem gospodarju, ki kaže zanimivo simbiozo ljudskega izročila z motiviko akcijskega in pustolovskega. Sorodna motiva sta rodila dve vrsti dramatike z različnima socialnima aspektoma. Glede na pomembnost, splošno kulturno odzivnost in dostopnost gradiva posveča avtor več pozornosti dramatikam iz prvega motiva.

V osrednjem pretresu slovenske dramatike o celjskih grofih in njenem gledališkem življenju zadane avtor na zanimivo vprašanje, ki bi od sociološke raziskave zahtevalo doslednejšo obravnavo. Odpira ga namreč že uvodna teza, da je bila ta dramatika v slovenski družbi mnogofunkcionalna in je kot taka izpolnjevala posebne repertoarne funkcije. Skupna je uravnano po političnih, spočetka še posebej po narodnobudniških načelih. Dramska dela izpod peresa Župančiča, Novačana, Krefta so se zvrstila v prelomnih obdobjih slovenske družbe. Nazorske diference med njimi so se najizraziteje pokazale v nasprotju med idejo jugoslovanstva, ki so jo vcepljali Celjskim v monarhističnem obdobju po prvi svetovni vojni, in socialno idejo, v katero se je usmerila ob podpori modernega zgodovinopisja »realistična« drama. Družbeni in politični zaobrat v začetku tridesetih let spremlja hkratni zaobrat v slovenski dramatikam o Celjskih. Iz sočasne kritike je razvidno, da je v aktualizaciji mita prišlo do temeljne spremembe, da sta Župančičeva in Kreftova interpretacija motiva najizrazitejši znak različnih nazorskih stališč. To pomembno točko v razvoju slovenske književnosti razprava sicer dobro osvetljuje, vendar le znotraj

dramatike in še to le v zvezi z idejno interpretacijo motiva. Sociološki metodi, ki bi na tem mestu segla v širši kulturni prostor, bi se ponudila ugodna priložnost na novo osvetliti težnje, ki so prihajale v slovenski kulturni prostor in ga ravno v tem času odločilno preoblikovale.

Razprava prinaša tudi zgleden popis slovenskih dramskih del o celjskih grofih, navaja literaturo o tej dramatikam, glavna stališča slovenskega in nemškega zgodovinopisja in politike do izročila o tem zgodovinskem vladarskem rodu. Pretres sočasne in kasnejše, ob odrskih uprizoritvah nastale kritike, pa avtorju plodno služi za ugotavljanje dinamike v življenju dramatike od prve literarne obdelave iz leta 1817 do Rudolfovih iger izpred nekaj let. V genezi dramatike o celjskih grofih se tako v celoti nazorno odkriva spreminjanje mitskih znamenj skozi sto petdeset let.

Obsežno gradivo, ki ga je moral avtor upoštevati, in zoženo območje opazovanja je povzročilo, da preverja razprava predvsem ideološko in nazorsko stran te plodne slovenske dramatike. Zato v sklepnih ugotovitvah ne seže daleč čez dosedanje vednost literarne zgodovine. To je vidno tudi v premajhnem upoštevanju estetskih načel, ki bi zanimivi preplet novih in tradicionalnih teženj, trenje med različnima poetikama v slovenski dramatikam dvajsetih in tridesetih let, prikazala na tleh širšega kulturnega dogajanja in spreminjanja funkcije literature med obema vojnama. Pomembni premik od Župančičeve Veronike h Kreftovemu Pravdaču je znak tiste dinamike v funkciji literature, ki izhaja iz zapletenejših idejnih in družbenih sklopov. Golo vzporejanje: svetovni nazor pisca — dramsko delo — kritika, publika pa do njih ne more prodreti. Razprava Bruna Hartmana prihaja do teh vprašanj in spodbuja k nadaljnemu razmišljanju.

Nikolaj Jež
Ljubljana

Čas sinteze

Anton Ocvirk: Literarna umetnina med zgodovino in teorijo. Prvi del: Razprave. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1978. 548 str.

Publikacija prinaša večji izbor iz 45-letnega znanstvenega snovanja Antona Ocvirka